

ભારતનું ભવિષ્ય

ભારતનું ભવિષ્ય —

૮૭૧૪

ઉચ્ચ અને રસવતું સામાજિક માસિક

સમાજ જીવન

વાર્ષિક લવાજમ ફક્ત રૂપિયા ચાર

ગુજરાતી આલમમાં નવચેતન પ્રેરનાર અને સામાજિક પ્રવૃત્તિની સ્વતંત્ર ચર્ચા કરનાર આવું સચિત્ર માસિક ગુજરાતમાં હજી પ્રકટ થયું નથી. દરેક ગુજરાતીએ જે પોતાનાં ઘરને શાંતિસદન સમુજનાવણું હોય તેા તેને ચાર રૂપિયા એવારી નાખવા જોઈએ. સ્વતંત્ર રસભરી ચાલુ વાતો, દુષ્ટા ગદ્યો, હૃદયગમ કાવ્યો સામાજિક લેખો અને યોગ્ય ચરિત્રોથી ભરપૂર દર મહિને નિર્વામિત તમારા ટેબલ પર આવી પડશે.

નવા વંશથી શરૂ થનારી

રા. મધુકર વિરચિત નવી નવલ

અંધકાર પર પ્રકાશ

એકલી આ વાંતાજ તમને તમારા પૈસા વસુલ કરી આપશે.

સત્વર ગ્રાહક થાઓ :

વ્યવસ્થાપક,

સમાજ જીવન

૧૫૭-૫૯ ગુલાલવાડી, મુંબઈ નં. ૪

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૮૧૪ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ભારતનું ભવિષ્ય

વિષય ૨૧૪ : ૪ : ૭ . ૨ . ૫૩૦ .

ભારતનું ભવિષ્ય

લેખક:

મહુકર.

સેત્ર એજન્ટ:

હીરાલાલ ગગજી બ્રહ્મભટ્ટ.

c/o સેવા સમાજીત કાર્યાલય.

પ્રકાશક:

સેવા સમાજીત કાર્યાલય,

૧૫૭-૫૮, ગુલાલવાડી, મુંબઈ, નં. ૪

આવૃત્તિ ૧ ત્રી.

પ્રત ર૦૦૦

કિંમત બે આના.

અમદાવાદ ગુજરાતી મહાસભા

પ્રજની ભાવનાઓને પોષી તેને રસવતું ઉચ્ચ સાહિત્ય પૂરું પાડવાનો આ દાર્પણ્યને અભિલાશ છે. “ ભારતનું બનિષ્ય ” વાંચનારને તરતજ જણાઈ જશે કે આ કાર્યાલય તરફથી પ્રગટ થતું સાહિત્ય કેટલું ઉચું અને ભાવવાહી થશે.

નહાની નહાની, રસિક પ્રસંગોની, ભાવવાહી ગદ્યો પણ સુંદર રસિક ભાષામાં મનોહર ચિત્રો સહિત અમે બહાર પાડવા માગીએ છીએ અને અમને ખાતરી છે ગુજરાતીઓ હોંસથી અમારી વારતાઓ વાંચશે.

અમારા તરફથી અદ્ય સમયમાં “મધુરં મુલમુલ”નામનું નાની વાર્તા પ્રકટ થશે જેમાં પ્રેમ અને વાસનાનાં હૃદયસ્પર્શી ચિત્રો વાંચનાર જેઈ શકશે. આ પુસ્તકોનું વસ્તુ જોતાં એ આનાની નામની કિંમત તુચ્છ મનાશે.

જગત વિખ્યાત અંગ્રેજ

નવલકથાકાર રેનોલ્ડસની ધી મિરટીઝ ઓફ ધી કોર્ટ ઓફ લંડન નામની દુનિયાને ગાંડી કરી નાંખનારી મહાન વારતા કટકે કટકે પ્રગટ કરવાથી યોજના નક્કી થાય છે અને જે ગુજરાતી વાંચકોનું ઉત્તેજન મળશે તેો ગોરા વિલાયતના કાળાં ભોપાળાં અમે અદ્યકાળમાં બહાર પાડીશું.

પ્રમાણિક ફેરી કરનારાઓએ જે સારી કમાણી કરવી હોય તેો અમને મળવું.

ગામેગામે શહેરે શહેર પ્રમાણિક એજંટો જેઈએ છે. અદ્ય કાલમાં અમારી વારતાઓની હજારો નકલ છાપવાનો શરજ પડશે એવી અમને ખાતરી છે. બહારગામથી મંગાવનારે અઢીઆનાની ટીકીટો મોકલવી.

સેવાસમીતિ કાર્યાલય.

૧૫૭-૫૯ ગુલાલવાડી, મુંબઈ, નં.

ભારતખાતને.

* માનસભવનમાં આર્યજન,
 જેની ઉતારે આરતી !
 શી રાંકડી થઈ ભારતી ?
 એ ભગવતી-મહિમાવતી,
 એ ભારતીના બાળ સરવે,
 ઉંઘતા હાથે ! બધા;
 વહી ગઈ નિશા ના ભગતા,
 સહુ ઉંઘમાં ડુબી ગયા.
 ભગી બુઓ, વહી ગઈ નિશા,
 બહાણું થયું બહાલા ! હવે;
 આ નાવડું ડોલ્યા કરે,
 ફરિયે અરે ! ડુબવા ચહે.
 કેવા હતા, કેવા થયા,
 કે' તો વિચારો બાપલા !
 શ્રી રામ ને કૃષ્ણાત્મજેની,
 થઈ રહી શી દુર્દશા ?
 સ્વાતંત્ર્યઘેલા રાજપૂતો,
 આજ કચ્છાં છુપે ગયા ?

* હિંદી કવિવર મૈથિલીશરણ ગુપ્તાના એક કાવ્યમાંની પ્રથમ લીટી એમની એમ ઉપાડી લીધી છે. બાકીનું કાવ્ય તદ્દન સ્વતંત્ર છે.

વર વીર વિક્રમ ને,
ચિતોડી કેસરી કચ્છાં રે ગયા ?

ચિર શાંતિ સ્થાપન કાજ બહાલા !

ઝુઝવું સંગ્રામમાં;
'આત્મા અમર ને દેહ નધર'

મોતનો ભય શું ભલા ?

પત્થર બધા અરવહ્નીના,
પઠધમ વગાડીને કહે;

મરવું ભલું જીવ્યા થકી,
અપમાનનું જીવન અરે !

અહિંથી બધી સરિતા વહી,
'કે'કે' વીરોના ખુનની;

ઇતિહાસ શેષ રહી ગયા,
સ્વર્ગે જતા પરીઓ વરી !

'કે' જાગ બાપુ ! ઉંઘવામાં,
આજ તો લાગી બધે;

એ ઉંઘવાથી ના હવે
કંઈ કાયદો બાપુ મળે.

તું બોલ, બહાલા ! બોલ પ્રેમે,
બોલ વંદેમાતરમ !

કર્તવ્યતત્પર થઈ અહનિશ,
જા તું વંદેમાતરમ.

મધુકર.

ભારતનું ભવિષ્ય !

ભારતનું ભવિષ્ય ? ભારતને ભવિષ્યમાં શું જોવું પડશે ? રામ અને કૃષ્ણ, સીતા અને સાવીત્રીની પૂજીત ગાથા દરરોજ લલ-કારનારા ભારતીયોની બાવી દશા કેવી થશે ? વિચાર કરતાં જ વિચારકની આંખે અંધારી આવે છે. જે દેશમાં પાંપી પેટમાં મુઠ્ઠી ભર અનાજ હોમવા માટે પ્રતિ વર્ષે હજારો સ્ત્રીઓ પતિત થઈ વેચ્યા બનતી હોય, જે દેશની ચૈદ પંદર વર્ષની નાદાન-કુમળી બાલિકાઓને માતૃપદ આપી ધોળે દિવસે વિકારી-મોહલુબ્ધ કામી યુરૂષે તેમના આશાભર્યા જીવનોનો અકાળે અન્ત લાવવામાં મોજ માનતા હોય અને એવા ખૂનીઓ એકના મરણ પછી બીજા નિર્દોષ બાલકને પરણી તેના જીવનને કંઠાળ બનાવવાનું મહદ્ પાપ કર્યા બતા હોય, જ્યાં ગુનેહગાર, બચની, રોગી, અશીષી બધાને લમના

બજારમાં થતા લીલાંહિમાંથી કોમલ કલિઓ ખરીદી લાવવાની સ્વ-
 તંત્રતા હોય, જ્યાં પ્રમાદી, ઢોંગી, દામ્બીક અને સંસારી ધર્મગુરુઓ
 અન્યાયીઓને મોત માટે સંસાર અને લક્ષ્મીનો ત્યાગ કરવાનો ઉપ-
 દેશ આપી પોતે જે યુવતીઓને લક્ષ્મી સાંકળથી અને સેંકડો સ્ત્રીઓને
 તેમની ધાર્મિક અંધશ્રદ્ધાનો ભયંકર અને અક્ષમ્ય લાભ લઇ પોતાની
 અંકશાયિની બનાવી તેમનાં પવિત્ર સતીત્વનો ભંગ કરવાનું મહા
 પાતક કર્યા જતા હોય છતાં સમાજ તેમની સહામે ચું કે ચાં કર-
 વામાં આવતે જન્મે કૂતરા કે ઘેટાનો અવતાર લેવો પડવાનો ભય
 રાખતી હોય, જગતના ખરા પાલક રૂપ ખેડૂતો જે દેશમાં દરરોજ
 ત્રણથી ચાર પૈસાની આવકમાં કંગાળ દશામાં જીવન ગાળી, પોતાની
 ખરા પરસેવાની આવકથી જૂલમી-અન્યાયી શ્રીમંત જગીરદારોની
 તીજેરીઓ ભરતા હોય, જે દેશના યુવાનો વીસ વર્ષની વયમાં ત્રણ
 ચાર બાલકોના બાપ બની, તેમનું ગુજરાન કરવાની શક્તિ ન હોવાથી
 તેમને જેમ તેમ અરધે પેટે ખવરાવી, ચીથરેહાલ દશામાં જીવન
 નૌકા હાંકી ક્યારે યમનું તેડું આવે તો યમરાજના મહેમાન થઇએ
 એવી રાહ જોઇ રહ્યા હોય, જે દેશની સ્ત્રીઓ યુલાની ચાકરડી વા
 ખારણા પાછળની સાવરણી જેવી-ગુલામી દશામાં જૂલમી પતિઓના
 માર તથા સાસુ નણદોના તીવ્ર મ્હેણાં સાંભળી અભણ દશામાં પશુ
 કરતાં પણ અધિક પરતંત્રતા અને જૂના અમેરિકાના સીધી ગુલામો કરતાં
 પણ વિશેષ અધમ જૂલમી વર્તન સહન કરી જીવતી હોય, જ્યાં
 એકત્રીસ કરોડ માણસોમાં ૨૫ કરોડ મનુષ્યો કાળા અક્ષરને કુટી
 મારે એવા હોવા છતાં શ્રીમંતો “આપણા દીકરાને ક્યાં કમાવા માટે
 એકરી કરવા જવું છે કે નાહક તેના મગજને વિદ્યાના ભારથી
 દાબી દેવું” એવા વિચાર ધરાવતા હોય અને જ્યાં બાલાઓને

ભણાવવાથી તેઓ વંડી જાય એવી જૂઠી માન્યતા ચાલતી હોય, જે દેશના લાખો કરોડો વિધવાઓને જૂલમી સમાજે જૂના રિવાજને ધર્મ માની કચરી નાખી હોય એવા આ અર્વાચીન ભારતના અવિ-
ખ્યપર વિચાર કરવાની ઇચ્છા થતાંજ હૃદય કમ્પી જાય છે અને કલમ ધ્રુજ જાય છે.

કોઈ પણ દેશનો ઉદ્ધાર મ્હોડેથી ખાંગ મારવાથી થયો નથી અને થશે પણ નહિ. ભારત એક વેળા ઉન્નતિને શીખરે પહોંચ્યું હતું. આપણે ત્યાં બીજમપિતામહ જેવા બ્રહ્મચારી જન્મ્યા હતા. ધર્મ જેવા ધર્મનીષ્ઠ રાજનો હતા. હરિશ્ચંદ્ર અને શીખી જેવા સત્ય-વાદીઓ હતા. કર્ણ અને વિક્રમની દાનવીરતા, રામચંદ્રજીની પ્રજા વતસલતા, સીતાની સહિષ્ણુતા, દ્રૌપદી જેવી ક્ષત્રિયાણીની શૂરવીરતા, પદ્મીનીની રણપંડિતતા અને શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર તથા ચાણાક્ય જેવા રાજ-નીતિનીપુણ રાજદારીઓની રાજનીતિમતા હજી સૂધી ઇતિહાસના પૃષ્ઠોપર સુવર્ણીકૃત ચર્ચ ઝળહળ્યા કરે છે. બીમના બીમગર્જને સિંહગર્જન ઝાંખા પાડ્યા હતા. અર્જુનની બાણવિધાને ગપાટાં માન-નારાની વિશ્વવ્યાપી પ્રલયયુદ્ધે ખાત્રી કરી આપી છે કે અત્યારે સુધરેલું ગણાતું જગત જેને “ઝેરી ગ્યાસ” કહે છે તે “મોહાસ” નામે ભારતના અતિ પ્રાચીન જમાનામાં પણ મોળુંદ હતી. અગ્ન્યાસ (તોપો), પવનાસ (એરોપ્લેનો), આદિ નામે જ્યારે મહાભાર-તના અતિ પ્રાચીન શ્રંયમંથી મળી આવે છે તો એ પરથી સાબીત થાય છે કે એ નામધારી શસ્ત્રો પણ તે સમયે અસ્તિત્વમાં હોવાજ નેમ્મએ; પરંતુ હુર્મિયવશાત અથવા તેમને એવું જ યોગ્ય લાગવાથી આપણા પ્રાચીન શાસ્ત્રાચાર્યો અને ઇતિહાસકારોએ પ્રાચીન ઇતિ-હાસ અને શાસ્ત્રની કથા અત્યંત અતિશયોક્તિભરી ભાષામાં લખી

અને તેથી જડવાદના જમાનામાં ફક્ત પાશ્ચાત્ય ખીચડો મગજમાં
 ભરી “શેક્સપીઅર” અને મીલ્ટન, ટેનીસન તથા જૉન્સનમાં જ
 જગતનું ઉત્તમોત્તમ સાહિત્ય શમાયલું માની, ફક્ત યુરોપ જ વિગ્ના-
 નની શોધ કરી શકે એવા અચળ મત સાથે બહાર પડતા આપણા
 દેશના નવ યુવાનો આપણા પ્રાચીન ગ્રંથોની મફફરી દરવામાં
 પોતાના નવ યુગના જ્ઞાનની મહત્તા માને છે; પરંતુ તેમને ખાત નથી
 કે અમેરિકા અને યુરોપના પાલણા તો આ ગરિબડાં પણ પુરાણ
 પ્રસિદ્ધ ભારતેજ જુઝાવ્યાં છે. ભારતનું ગમે તેટલું અધઃપતન થાય,
 ભારત ભલે જગતમાં ગરિબમાં ગરિબ દેશ બની જાય. જતાં જગતના
 અધિકારમય વાતાવરણમાં તત્વજ્ઞાનની દિવ્ય જ્યોતિષ પ્રદર્શનનાર
 ભારતવર્ષની જગતની અધી પ્રજા ઝડપી રહેશે. એ ઝડપ એવું કે
 કે તે કદિ પણ ભરી શકાવાતું નથી. અમેરિકાની ઉન્નતશીલ પ્રજા
 આજે ઉન્નતિને શિખરે પહોંચી છે એમ જગત માને છે છતાં એજ
 ઉન્નત પ્રજા અર્વાચીન કાળમાં પણ સ્વામી રામતીર્થ અને વિવેકાનં-
 દના દિવ્ય જ્ઞાન આગળ ઝુકી પડી હતી. ભારત ભોગભૂમિ નથી પણ
 કર્મભૂમિ છે; અને જેના દીલમાં લેશ પણ મનુષ્યત્વ તથા દેશભિ-
 માનની કિચિત્ર માત્ર પણ હયા હશે તેને તો આ દેશ તેની આવી
 અધમ દશામાં પણ માન અને અભિમાનજ ઉપજશે. જેને પાશ્ચાત્ય
 મોહના દાહક મોહની લગની લાગી હોય તે ભલે હિન્દી મટી યુરોપી
 થવાના વલખાં મારે; પણ જે ખરો ભારતી છે, જે ભારત માતાની
 પ્રતાપી કાર્તિકી લેશ પણ પરિચિત છે, જેને આ દેશના ચેતનવાદ
 પર જરા પણ શંકા છે તે તો પાશ્ચાત્ય જડવાદના મોહમાં કદિ પણ
 ફસી નહિ પડે. કારણ કે આપણે આત્માને પૂજ્યો છીએ અને
 યુરોપીય પ્રજા શરીરના વિલાસોને પૂજે છે. શારિરિક વિલાસમાં મસ્ત

યતી નજ સ્થૂલ દાષ્ટએ બલે ગમે તેટલી ઉન્નત થાય; છતાં તેના સાચી ઉન્નતિ કદિ પણ થઇ શકતી નથી, કારણ કે મનુષ્ય સમાજ ન્યારે સ્થૂલવાદી બને છે ત્યારે ભૌતિક સંપત્તિની ભયંકર ભૂખ તેને લાગે છે અને એ ભૂખમાંથી રાક્ષસી મહત્વાકાંક્ષા ઉત્પન્ન થાય છે. એવી રાક્ષસી મહત્વાકાંક્ષા જર્મનીના પદ્મજી કમ્બર વીલીઅમ ખીન્નના હૃદયમાં ઉત્પન્ન થવાને લીધે તેણે જે યુદ્ધે પાંચ વર્ષમાં દુનિયાના સમૃદ્ધ રાષ્ટ્રોની તીજેરી ખાલી કરાવી યુદ્ધ ભૂમિમાં લાખો વીરલાઓના જીવનોના ભોગ લઇ, લાખો કુટુંબોના પાલનદાર નષ્ટ કર્યા છે એવા ભયાનક પ્રલય યુદ્ધને જન્મ આપ્યો અને હમણાં જે અંધાધુંધી રશિયામાં ચાલી રહી છે તથા ખીજી પણ જે ન્હાની મોટી ચળવળો યૂરોપમાં ચાલી રહી છે તેનું પરિણામ શું આવશે તે કદપવાને કોઇ જ્યોતિષશાસ્ત્રી સમર્થ નથી.

રોમનોનું લક્ષ સત્તા પર હતું. ધર્મપ્રચાર મુસલમાનોનું ધ્યેય હતું કાર્યજનું દ્રવ્યપર ધ્યાન હતું અને ઈંગ્લેન્ડનું દ્રવ્ય એજ ધ્યેય છે. સ્વતંત્રતાને ધ્યેય બનાવી અમેરિકા આજે સૌથી મહાન બન્યું છે. જાપાનની પીળા પ્રજાને ૫૦-૬૦ વર્ષ પૂર્વે દુનિયા તો શું પણ એશિયા ખંડ પણ ઓળખતો નહોતો તે આજે એકજ ધ્યેયની પાછળ મંડી જગતના એક સમૃદ્ધ રાષ્ટ્રની ગણનામાં આવી ગયું છે. ભારતનું જીવન-ભારતનું ધ્યેય ધર્મ છે. ધર્મ વિના ભારતની ઉન્નતિ થવાની નથી. ધર્મને ધ્યેય બનાવી ભારત પૂર્વે મહાન થયું હતું અને હમણાં પણ જે ભારતવાસીઓ સત્ય ધર્મને અંગિકાર કરી કર્તવ્ય ક્ષેત્રમાં ઝુએ તો ભારતની ઉન્નતિ દૂર નથી. પરંતુ દીલ્લીની બીના એ છે કે આપણે સત્ય ધર્મને ભૂલી ગયા છીએ અને પાખંડ ધર્મને પૂજવામાં લીન થઇ ગયા છીએ.

નવ વર્ષે ઝીરીદાનને નામે પુત્રીને પરણાવી જે સમયે બાલાને ઉચ્ચ ગૃહિણીપદનું શિક્ષણ આપવું જોઈએ તે સમયે ગૃહિણીપદનો ભાર તેના કામલ-આલક જીવન પર લાદી દેવો એ શું ધર્મ છે ખાર, તેર અને ચૈદ વર્ષની કુમળી કલિઓના શરીરપર વિકારી દ-ષ્ટિથી જોઈ, પોતાની પાશવ વૃત્તિને સંતોષી તેમને અસહ્ય પ્રમુતીનું દુઃખ વેદાવહું એ શું ધર્મ છે ? ગુજરાન કરવાની શક્તિ ન હોવા છતાં તથા ગુજરાનના ક્ષેત્રો વિશાલ ન હોવા છતાં એક બાલિકાના જીવનનો ભાર માથે લઈ દરવરસે એક એક નિર્દોષ જીવની વૃદ્ધિ કરી તેમના બધાંના જીવનોને કંગાળ કરવા એ શું મનુષ્યોનું કામ છે ? દેશમાં બધાંને ત્રણ ત્રણ વરસે પડતા દુઃખોને લીધે દારિદ્ર્યતા વધી ગઈ છે અને તેથી ભૂખે મરતા કંગાળ મનુષ્યો ન છૂટકે ધર્મ દ્રોહી થઈ પરધર્મમાં વટલી જાય છે; અનેક સ્ત્રીઓ ભયંકર કંગાલ્યત ન સહન થવાથી અનીતિની ઉંડી અંધારી ખાહીમાં ગળડી પડી વેશ્યાવૃત્તિથી પોતાના પાપીપેટનો ખાડો ભરવા પ્રેરાય છે તેમને એવીને એવી દેશમાં રહેવા માટે દેશના આધાર રૂપ શ્રીમંતો બડેખાંઓએ એક પાછ પણ પોતાની ભરજીક તીજેરીમાંથી કહાડવાની તસ્દી લીધી છે ? મનુરો અને ખેડૂનોના રક્તમાંથી મેળવેલી લક્ષ્મીને પ્રતાપે જેઓ નતંકીઓના નાચગાનમાં અને અયશ આરામમાં મચી રહે છે, જેમને કંગાળ, ભૂખે મરતાં દેશમંદુઓનાં કંગાળ બાળકો અને વેશ્યા થઈ જતી બિખારણીની લેશ માત્ર દયા નથી આવતી એવા શ્રીમંતો દેશના ખરા દુસ્મનો નથી ? ખેડૂત ટાઢ તડકો વેડી, સુશલ્કધાર વૃષ્ટિમાં ખેતરોમાં જઈ, પોતાની દેહને પીલી નાખે છે પણ દીવાળી પર કાપણી સમયે તેનો જન્મ જેવો માગનાર ભયંકર બ્યાજ સહિત પોતાની ધીરેલી રક્ત તસુવ કરતી વખતે જે રાક્ષસી

વર્તન ગરિય ખેડૂત પ્રત્યે બતાવે છે એવા જૂલમીઓ ગુલામોના આપારીઓ કરતાં શું ઓછા ધાતકી છે ? બારબાર કલાક ગરમ તપોટામાં કામ કરનારા, પોતાની દેહને પીસી નાખનારા મજૂરોને દિવસને અંતે આવા બધાં કર મેંધવારીના વખતમાં છ આડ આના રોજ આપનારા તેમના માલીકો શું મનુષ્ય નામને પાત્ર છે ?

આપણા કેટલાક શ્રીમંત નેતાઓ કહે છે કે 'ભારતમાં દિન-પ્રતિદિન ગરિબી વધતી જાય છે. પણ એ ગરિબી વધતી અટકાવવાના કાર્યસાધક ઉપાયો કોણએ લીધા છે ? અબજુદશા સર્વ અનર્થોનું મૂળ છે એમ જાણવા છતાં મજૂરો અને ખેડૂતો એક કલાક પણ શિક્ષણ લેવા પાછળ ગાળી શકે એવી નિર્દય જમીનદારો કે સ્વાર્થી શ્રીમંતોએ સગવડ કરી આપી હં ? ગરિબો-મજૂરો-ખેડૂતો અબણ છે. તેથી તેઓ જન્મથી એમજ માને છે કે તેમના શ્રીમંત માલીકો તેમના શરીરના પણ માલીકો છે અને તેઓ જે આપે તે લેવાને તેઓ બંધાયલા છે, પણ આ કંઈ પ્રજાને કે સરકારનો કાબદો નથી. એ તો શ્રીમંતોએ પોતાના નીચ સ્વાર્થને માટે પરંપરાથી ધસાડેલું લાકડું છે. તેઓ સારી પેઠે જાણે છે કે જે ખેડૂત બળુશો તો પછી તે તેની પાસેથી સો રૂપીઆના બારસો કે પંદરસો ન લઈ શકે. આ વાતમાં કેટલાકોને અન્યથા લાગતી હશે પણ નહાના ગામડાંઓના ગરિબ ખેડૂતોની દશા જેમણે જોઈ છે તેઓ જાણે કે ફક્ત ખીઆં અને પાંચ પંદર રૂપીઆના બદલામાં નીચ જૂલમી કસાઈ જેવા કેટલાક નાણાં ધીરનારાઓ ગરિબ ખેડૂતના વરસોના પાક હજમ કરી જાય છે. જ્યાંસુધી દેશના ખરા આધારરૂપ આ રંક અબણ ખેડૂતોની કંગાલ દશા સુધારવા માટે તરજુ ભારત કમર કસી મેદાને નહિ પડે ત્યાંસુધી સ્વતંત્રતા માટે ખૂંસો મારવી નકામી

છે કારણ કે ઉદાર ખ્રિષ્ટિય સરકાર આપણને સ્વરાજ્ય આપે તે હજમ કરવાની તાકાત તો આપણામાં હોવી જોઈએને ? રાજ્યના કારભારમાં પ્રતિનિધિત્વની માગણી કરતી વખતે આપણે વિચાર કરવો જોઈએ કે જે પ્રતિનિધિ ચૂંટી મોકલનારી પ્રગળ અબજ અને રંક ખેડૂત અને મજૂરોની બનેલી હશે તો તેઓ પ્રતિનિધિઓની યોગ્યતા યોગ્યતા શી રીતે જાણી શકશે ? જે ખરેખર ભારતવાસીઓ ખ્રિષ્ટિય તાજ નીચે મીઠા સ્વરાજ્યનો લાભ લેવા માગતા હોય તો તેમણે પ્રથમ પોતાના રંક વર્ગની સ્થિતિ સુધારવા માટે આમ અવનિ એક કરી નાખવા જોઈએ. શરીરમાંનું રક્તજ જે અશુદ્ધ થઈ ગયું હોય તો રક્ત શુદ્ધિ થવા સિવાય તેમાં શક્તિ આવી શકતી નથી. ભારતનું લોહી જ બગડી ગયું છે. તેને જ શુદ્ધ કરવાની હમણાં જરૂર છે. તે વિના સ્વરાજ્ય નકામું છે.

આપણી સાંસારિક સ્થિતિનો હવે જરા વિચાર કરીએ. સ્વરાજ્ય માટે હક માગવા જ્યારે આપણે દોડી જઈએ છીએ ત્યારે નવયુગના ઉત્સાહમાં આપણે ભૂલી જઈએ છીએ કે આપણી ખરી સ્થિતિ કેવી છે ? પ્રત્યેક હિન્દુ કુટુંબમાં એકનેએક હતભાગી વિધવા તો હોયછેજ. હિન્દુ માતાઓ બહુધા પુત્રને પરણાવવાની ખાસ શોખીન હોવાથી બહુજી પણ ઘરમાં આમથી તેમ ડોહી રહ્યાં હોય છે- એક માતા, પત્નિ, વિધવા બહેન આટલાં મનુષ્યોનો ભાર એક અર્ધ શિક્ષિત અથવા તદ્દન અબજ યુવાનપર જ્યારે આરી પડે છે ત્યારે આવા બચકર મોંઘવારીના યુગમાં તેની દક્ષા કેવી થતી હશે તેનો કંઈ ખ્યાલ આવે છે ? મંડ્રીકને ૩૦ રૂપિયાનો પગાર આપતી વખતે તો તેનો શેઠ જણે તેનાપર મહાન ઉપકાર કરતો હોય એવી વાતો કરે છે. બજારો અને મીઠામાં કામ કરતાં માણસોની

માસિક આવક ૩૦ થી ૪૦ ની મર્યાદા ફૂદાવી આગળ જતી નથી. આટલી ટૂંકી આવકમાં તેમના કુટુંબનું ગુજરાન શી રીતે થઈ શકે ? અનેક મધ્યમ વર્ગના માણસો એવા છે કે જેમને પગાર ઉપરાંત દરમહિને દશ પંદર રૂપિયાનું કરજ કરવું પડે છે. દિનપરદિન તે કરજના ભયંકર ખાડામાં પડ્યોજ જાય છે અને સો બસો રૂપિયાનો કરજદાર બને છે એટલે તે જન્મ સુધી દેવામાંથી છૂટી શકતો નથી. આવી દશામાં જે બિચારાના ઘરમાં કોષ્ટનું મરણ નીપજે તો તે પ્રસંગે અંતીમ ક્રોધાકાંડ કરવા જેટલા પૈસા પણ તેની પાસે હોતા નથી. દંત્યુએન્જાના ભયંકર રોગ વખતે મુંઝામુંઝામું કેટલાક દાની પુરૂષોએ અગ્નિ સંસ્કારના લાકડા ગરિયોને પૂરા પાડ્યા હતા; પણ એવા દાનો સ્વીકાર કરવા જેવી કશી સ્થિતિ પેદા કરનાર કાણ છે તેનો કોષ્ટએ વિચાર કર્યો છે ? શ્રીમંતોની તીજેરીમાં લાખો કરોડો રૂપિયા કાટ ખાતા પડી રહે છે. તે તેમના નોકરોએજ પેદા કરેલા છે. છતાં નોકરોને સુખે જીવન ગાળવા જેટલા પૈસા ન મળે અને શ્રીમંતો મોટરોમાં ફરી વૈભવોમાં રમ્યા મર્યા રહે એ શું ન્યાય છે ? એક શ્રીમંત યાય છે ત્યારે હજારો રંક મનુષ્યો કંઠસ મને છે એ ખોટી વાત નથી; કારણ કે જગતમાં જેટલી લક્ષ્મી છે તે થોડાક શ્રીમંતોએજ એક હાથ કરી લીધી છે. એ લક્ષ્મી શ્રીમંતોની તીજેરીમાં આવી પડવા પછી ગરિયોના હાથમાં જતી નથી. શ્રીમંતો પરંપરાથી રંકોને કચડતા આવ્યા છે અને હજુ પણ કચડ્યા જાય છે. આપણા દેશની એવી સ્થિતિ છે એવું નથી. હિન્દુના ખૂણે ખૂણામાં એવુંજ ચાલે છે; કારણ કે જગત પરિવર્તન શીલ છે અને અહિં દરેક પક્ષે કંઈને કંઈ ક્રાંતિ થવાજ કરે છે. જે એક અને સગલ હોય છે તે અયોગ્ય અને નિર્બલને કચરી

નાખે છે અને જમતના જીવનમાં જે ક્યારાઈ જાય છે તે પુનઃ
 ભગીરથ પ્રયત્ન કર્યા વિના ઉભો રહી શકતો નથી. શ્રીમંતોએ અને
 તેમના પૂર્વજોએ ગરિબોના હક્કો પોતાની સત્તા અને શક્તિના બળ
 ખૂંચવી લીધા છે અને પરંપરાથી ગરિબો ક'ંગાલ્યતમાં જીવતા આ-
 વેશ હોવાથી પ્રભુનીજ તેમને સુખી બનાવવાની ઈચ્છા નથી એવી
 ખેાટી માન્યતાપર આધાર રાખી પોતાના નસિબને શાપ આપી જે-
 વીને તેવી સ્થિતિમાં પ્રડી રહે છે પણ તેમાંથી મુક્ત થવાના પ્રયત્નો
 કરતા નથી અને તેમની સ્થિતિ એવી હોય છે કે એવા પ્રયત્નો
 કરવાનું તેમને બાન પણ થતું નથી.

પણ હરે યુગ 'મદલાયો' છે. ભારતનો આ સંક્રાંતિકાલ છે અને
 જેમ ઈંગ્લંડ અમેરિકા આદિ દેશોના મજૂરોએ પોતાના માલીકો
 પાસેથી પોતાના પ્રભુદત્ત હક્કો મેળવ્યા તેવી રીતે હિન્દી મજૂરો પણ
 પોતાના હક્કો ધીમેધીમે મેળવી શકશે, પણ એ સમય આવવાને હજુ
 વાર છે કારણ કે જ્યાંસુધી અહિંના અબણ અને અંધારામાં વસતા
 રંક વર્ગને પોતાના પ્રભુદત્ત હક્કોનું બાન થશે નહિ અને એવું બાન
 કરાવવા માટે દેશાભિમાની યુવકો તથા યુવતીઓ ભેખ લેશે નહિ
 ત્યાંસુધી એ વર્ગની ઉન્નતિ થવી મુશ્કેલ છે.

આપણી ઉન્નતિમાં આપણને આપણા સાંસારિક સહાઓ પણ
 ઓછા નડતા નથી. કૃતર્ક તાણે ગામ બણી ને કોહણું તાણે સીમ
 બણી એ કહેવત પ્રમાણે સુધારાવાળાઓને યુરોપનું જ બંધુ સાઈ
 જણાય છે અને જૂના વિચારવાળાઓ ભારતના મધ્યકાલિન અં-
 ધાધુધીના જમાનામાં જે જંગલી વહેમો અને રાક્ષસી રિવાજોને પો-
 તાના કરી કર્મને નામે ચલાવ્યા જાય છે તેમને બહાલથી બાબી
 રહેવામાંજ ઇતિહર્તવ્યતા માને છે. સત્ય શોધવા માટે, કેશને ઉત્ત-

તિને ખરે રસ્તે ચઢાવવા માટે ખરા પ્રયાસો થાય છે; પણ તેનો સત્કાર કરવાની પ્રજામાં યોગ્યતા નથી અથવા પ્રજા તેનો સત્કાર કરવામાં મંદ છે. આવી દશા હોવાને લીધે ભારતનું વહાણ ક્યે કિનારે પહોંચશે તે સહમજાનું નથી.

આપણે ધાર્મિક મતમતાન્તરોને લીધે પણ ઓછું સહન કરતા નથી. અનેક પંથો હિન્દુ ધર્મના પડેલા આપણે જોઈએ છીએ. વૈષ્ણવ, શૈવ, નાનક, વિગેરે અસંખ્યવિધ ધાર્મિક પંથો અને મોજાદો છે. વળી મુખ્ય જ્ઞાતિઓની સેંકડો પેટાજ્ઞાતિઓ પાડી આપણે સંપત્તિ ઝાંચકોટ કરી નાખ્યો છે. “અમે હિન્દુ” અથવા “અમે હિન્દી” એવા નામથી નહિ પણ વીસા-દસા-હાલારી-ઘોઘારી-એવા સંકુચિત ભાવના વ્યક્ત કરનારા નામે ઝોળખવામાં આપણે માન સહમજાએ છીએ; પણ જાતિય જીવનમાં આપણે કેટલા ક્ષીણ થઈએ છીએ અને રાષ્ટ્રિય જીવનને માટે આપણે તેથી કેટલા નાલાયક થઈએ છીએ તેનું આપણને જ્ઞાન નથી.

દેશની અઢી કરોડ વિધવાઓ અને છ કરોડ અત્યજોને આપણે ભૂલી જઈએ તે પણ ચાલે એમ નથી. જાળલગ્ન, વૃદ્ધલગ્ન, કન્યાવિક્રય અને એવા ખીજા અનેક દુષ્ટ રિવાજોને લીધે નાદાન સુકુમાર બાલિકાઓ વિધવા થતાં આપણે તેમને જીવન પર્યંત સતીમત પાળવાની આજ્ઞા કરીએ છીએ; પણ યુવાનીના કાતિલ ઉન્માદને પુરૂષો દગાવી શકતા નથી તો પછી કોમલ સ્ત્રીજાતિના શા ભાર ? જે બાલાઓ મદનના કાતિલ બાણોથી ધાયલ થઈ કોઈ પુરૂષને પોતાનો પ્રેમી બનાવે છે તેમને શકત તેઓ “વિધવા” હોવાથી આપણે પાપી ગણીએ છીએ. કાયદાસર પુનર્લગ્ન કરનારી વિધવાને પણ તે અસ્પર્શ જ્ઞાતિની અથવા કોઈ મહાપાપ કરનારી હોય એવી

રીતે સમાજ તેની સાથે વર્તે છે પણ ધર્મચુરત હોવાનો ડોળ ધા-
લનારા અને કપાળપર લાંબા-પહોળા ટીલા તાણી માથા પર દોઢ
મણના પાઘડા નાખી જગતમાં આજ દાર તરીકે ફરતા માણસોને
ત્યાંની વિધવાઓ છૂપી રીતે ગમે તેવી નિર્વર્ણતાથી વર્તે, બિન-
ચારો થાય, વેશ્યા જેવી અને જાન્ય અને આંતે બાલહત્યા પણ કરે
તો સમાજ તેને કંઈ કરી શકતી નથી. આવી રીતે બાલહત્યા ક-
રનારી પાખીઓને સજા ન કરવી અને જેઓ પુનર્જન કરવાની
હિમ્મત કરી એકજ પતિની સાથે જીવન ગળે તેમને શક્તિ બહિ-
ષ્કારની ડાંગ મારી હાંકી કહાડવી એ શું ન્યાય છે ?

વળી આંત્યજ્ઞે માટે પણ કંઈ યોગ્ય વ્યવસ્થા કરવાની જરૂર
છે. તેમને વિધાનો લાભ મળવો જોઈએ. તેઓ જે હલકું કામ કરે છે
તેથી આપણા પર તેઓ મહાન ઉપકાર કરે છે કારણ કે જો તેઓ એ
કામ ન કરે તો શહેરોમાં બચાંકર રોગ શાંટી નીકળે. આવો ઉપકાર
કરનાર તરફ તિરસ્કાર વ્યક્ત કરવો એ પાપ છે. તેઓ અણધાર છે
અબણ છે-તેમના તરફ દયા રાખી સમભાવ રાખી તેમનાં જીવન
સુખી બને એવી કંઈપણ વ્યવસ્થા કરી આપવાની હિન્દુ સમાજની
પવિત્ર ફરજ છે.

ત્યારે ભારતનું ભવિષ્ય કેવું થશે ? ઉજ્જવલ કે અંધકારમય ?
અમે નિરાશાવાદી નથી એટલે ભારત ભવિષ્યમાં તીચે પડે એવું તો માની
શકતા નથી કારણ કે પોતાની લીલા ભૂમિને ભગવાન કૃષ્ણચંદ્ર એટલી
બધી અવનત કરે એ માની શકાતું નથી; છતાં જો ભારતીઓ હવે
નહિ જાગે અને પોતાની સામાજિક ઉન્નતિ નહિ કરે તો તો ભાર-
તનું અવસ્થ પતન થશે. દેશમાં બાલહોને દૂધ પી મળતા નથી,
મ્હોટાંઓને પૂરતો ખોરાક અને વસ્ત્રો મળતા નથી. માટે મમ તેમે

હરી ભારતે ત્રીયે પ્રમાણે વ્યવસ્થા કરવી જોઈએ:—

૧. બાલકો માટે દૂધ.

૨. સ્ત્રી પુરુષોને વસ્ત્ર અને બાજ: અને

૩. સર્વને શિક્ષણ.

ભારતને હમણાં મુખ્ય બહાર દેખણી તથા વસ્તુઓની છે. એ જો નહિ મળે તો ભારત હવે નહિ ટકી શકે.

પાશ્ચાત્ય જ્ઞાનની અસરથી આપણે આપણી સ્થિતિ સુધારવા માટે યુરોપી સંસ્કૃતિ કે યુરોપી સભ્યતાનું અનુકરણ કરવાની બંધન નથી. ભારતની દૃષ્ટા ભારતીય નગરે જ સુધારવી જોઈએ. શિક્ષણ માટે આપણાં ગુરુકુળોના જ પુનરુદ્ધાર થવો જોઈએ. બાળકોને દૂધ મળે તે માટે આપણે ગાયોનું સંરક્ષણ કરવું જોઈએ અને તેમાં આપણને આપણા મુસલમાન બાપ્તઓ પણ મદદ કરશે તેઓ ગાયોનું સંરક્ષણ કરવાને બંધામણ છે કારણ કે એ ગાયોના દૂધપર તેમના બાળકોના જીવનેનો પણ આધાર છે. હિન્દુ અને મુસલમાનો એક જ વહાણમાં બેઠા છે. જો દુબરી તો બન્ને દુબરી ને બગરી તો બન્ને બગરી માટે મુસલમાન બાપ્તઓએ પણ ગાયોના બચાવ કરવાની પ્રતિજ્ઞા લેવી જોઈએ.

હવે લગ્ન ! લગ્ન વિષે બે ચાર જોલ લખ્યા વિના આ લેખ અમે પૂરાં કરી શકતા નથી. જો ભારતને નિહાળવન જેવું બનાવવું હોય અને એ નિહાળવનમાં કેફિલાએને મધુર ટુકડા કરતી જોવી હોય તો લગ્ન સેવેને વિશ્વાસ કરવાની અને હાલની પાશ્વ વૃત્તિને તજી દેવાની અપ્ય બંધર છે. બાલ્યોને સોળ વર્ષ સુધી સ્વતંત્ર વહેરીની મારફતે યોગ્ય શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરવા દેવું જોઈએ અને કુમારોને પણ પચીસ વર્ષ સુધી નિર્મલ વાતાવરણમાં કર્તવ્ય શિક્ષા મળવી જોઈએ. તે પછી પરસ્પર સમ્મતિથી તથા વડીલોના અનુમોદનથી પતિ પત્નિના જોડણાં બંધાવાં જોઈએ. આવાં સ્નેહાળ સમ્પત્તિ-

ઓ જગત્પર સર્ગ ઉતારવાની આવી જાણે છે. પતિ પત્નિમાં પ્રેમ હોય-શાન હોય-સમજાવ હોય-તો પતિ કર્તવ્યક્ષેત્ર સંભાળી શકે અને પત્નિ બંડા-ક્ષેત્રપર દેખરેખ રાખે. સ્ત્રીઓને કેટલાક અંગ્રેજી સંસ્કારના રસિયાઓ માને છે તેમ બાષણો આપવાની કે પાલકીયો ગમવાવાની જરૂર નથી; પણ પોતાનો પતિ કર્તવ્યક્ષેત્રમાં શું કરે છે તે સ્હમજવાની જરૂર તો છે. જે સ્ત્રી અને પુરૂષ ઉભય પશ્ચિમની પેઠે સમાન દક્ષ ભોગવશે તો જાનનેની શક્તિનો એકબે દિશાએ વ્યય થશે અને પરિણામે ઉભયને શાન્તિ નહિ મળી શકે. જેમ કાળના રાત્રીને દિવસ ગોવા બે ભાગ છે તેમ સમાજના પણ સ્ત્રી અને પુરૂષ બે ચક્ર છે. રાત્રી પેઠે સ્ત્રી શાન્ત અને અવ્યક્ત છે. પુરૂષોની શક્તિ બાહ્ય જગત માટે છે અને સ્ત્રીઓની શક્તિ આંતરજગત માટે છે. જાનનેનાં દામ મહાન અને સમાન છે. સ્ત્રીએ ગૃહ રાજ્યની સ્વામિની બનવાનું છે અને પુરૂષે કર્તવ્ય ક્ષેત્ર । કૃષિકાર બનવાનું છે. આ જાનને પદવી-ઓની શરૂએ જો સ્ત્રી પુરૂષો યોગ્ય રીતે બજાવે તો પૃથ્વીપર સ્વર્ગના સ્થાવા લે અને દે એ નિઃસંશય છે.

ભારતીઓ ! શું તમે માનસિકયાતના સહી વિષયમાંથી ચતી કરોડો વિધવાઓની દયા નહિ લાવો ? આ નંદનવન સમી ભારત ભૂમિનાં સુકાઠ ગયેલાં પુણ્યોને પુનઃ નહિ વિકસાવો ? આ દેવભૂમિનો પુનરોદ્ધાર નહિ કરો ? તમારા પૂર્વજોના પ્રતાપને જીવંત રાખવા માટે દેશના ગરિબ બેડુતો અને મજૂરોને શાન્તિ નહિ આપો ? પાશ્વવતાને તજી દમ સ્નેહલક્ષ્મીના દુર્વબ વ્હાવા નહિ દો ? શું ભારતમાં સ્વર્ગ નહિ ઉતારો ? હિંમદ્રિના પવિત્ર શિખરોપર જે સ્વર્ગિય શાન્તિ છે એવી શાન્તિ તમારી સંસારકુંજમાં નહિ ઉતારો ? જે પ્રતાપથી ભારત એક વેળાએ જગતનું મહાન રાષ્ટ્ર બન્યું હતું એવો પ્રતાપ પુનઃ નહિ પ્રકટાવો ? ચમુના તટે હે બંસીધર ! શું પુનઃ તમે મધુરી બંસી નહિ બજાવો ?

ક્યારે ?

ધર્માવતાર કહો ને !

અવતાર ક્યારે ધરશે ?

નિજ કોલ લક્ષમાં લઈ,

જૂનાર ક્યારે ફરશે ?

ઉલટો અનિલ વાયો,

જડ મૂળથી જતાયો,

દગમગતો ધર્મ પાયો,

સ્થિર નાથ ક્યારે કરશે ?

કલિ કાળ ખુબ ફૂટ્યો,

નીતિ પ્રગન્ધ તૂટ્યો,

દે જ્ઞાનસિન્ધુ ખુટ્યો !

ભગવાન ક્યારે ભરશે !

ત્રય તાપ સન્ત સહેતા,

પાપી પ્રમત્ત રહેતા,

અન્યાય હઢાવ લેતા,

પ્રિય ન્યાય ક્યારે કરશે ?

ભક્તોની બાળ લેવાં

ખલહલને હંદ દેવાં,

કાલ સ્વરૂપ જેવા,

ભગવન્ત ક્યારે ફરશે ?

પરિભલ.

વ્યાપારી બાહ્યોને

સુમંગલ તક.

જે નવા જમાનામાં તમે હજારો રૂપિયા જાહેર ખર્ચ પાછળ ખરબાદ કરો છો.

પરંતુ,

જો તેમાં રસભરી, હમકદાર અને અસર-કારક ભાષા ન હોય તો પૈસા નકામા જાય છે, માટે જો તમારું હજારો રૂપિયા તમારા ધંધામાં ફાળા હોય તો તમારી જાહેર ખર્ચ અમારી પાસે લખાવો- તમને અપૂર્વ લાભ થશે. અમારા કામથી તમે ચકિત થઈ જશો.

જાહેર ખર્ચનો ઝોળા ખરચે વધારે પ્રચાર કેમ કરવો તે વિષે અમારી સલાહ કિંમતી થઈ પડશે. જાહેરખર્ચ લખી આપવાના બાવે! અત્યંત સરતા રાખવામાં આવ્યા છે.

તરત લખો:

સેવા સમિતિ કાર્યાલય.

૧૫૭-૫૮, ગુલાલવાડી, મુંબઈ નં. ૪.

અમલદાર—શ્રી 'સત્યવિજય' પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં શ્રી. સાંકલચંદ હરિલાલે જા. મું. અને ડા. નારાયણજી ગોઠળદાસ ડોસાણીએ કીકાર્ફીટ, ગીરમાં પોસ્ટ મુંબઈમાં આવેલા વીરજી કામજી તેજુરીવાળાના પરના પહેલા માળેથી સેવા સમિતિ કાર્યાલય માટે પ્રસિદ્ધ કર્યું છે.

અસલી દુકાન પર

ચાલુ જમાનાને લગતાં પુસ્તકો

વીસમી-સદી

ના ૬ અંકોની વ્યાખ્યામાં આવેલી ક્રામલોનો મહાન સંગ્રહસ્થાન.
૩ થી ૮ માં પુસ્તક સુધીની ક્રામલો તૈયાર છે. દરેક પુસ્તકના
મેટ્રો ચાલુ રૂ. ૪-૮-૦ તેમાં ૩૦૦ થી ૩૫૦ પીકચરો સાથે
૪૫૦ થી ૫૦૦ પાનાઓનું વાંચન આપને પુરું પાડે છે.

હિંદુસ્થાનનો ઉદય ક્યારે થશે?

તેનો પ્રાંત ઉત્તર ૨૦૪ ચીત્રો સાથે આપવામાં
આવેલો છે. કી. ૦-૧૨-૦

ભારત લોક કથા

ભાગ ૧ થી ૫ તેના રૂ. ૬૧)

ભાગ ૬ થી ૮ તેના રૂ. ૮)

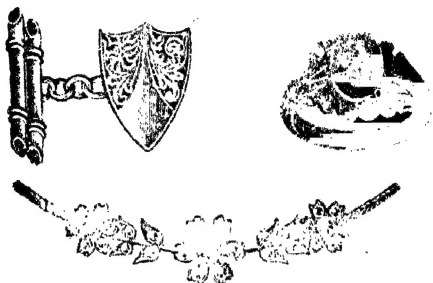
પ્રખ્યાત લેખકોની તેમજ મી. હંકુર નારાયણની ચમત્કારીક
દોરેલી કલમની વાર્તાઓનો સંગ્રહ જરૂર વાંચજાણ. આપની
નોંધ છુકમાં અમારું નામ જરૂર નોંધી મુકજાણ.

મેસર્સ વસનજી પરમાનંદની દુકાન.

બુકસેલર, પબ્લીશર, એન્ડ કમીશન એજન્ટ,

અવેશભાગ પાસે, કાલમહિવી રોડ, મુંબઈ.

જોયું? આવા અનેક નમુનાઓ

હંમેશા તૈયાર રહે છે. તેમજ કોઈ પણ જાતના દાગીના
વાયદાસર ઓરડરથી બનાવી આપીએ છીએ.

બહારગામ વી. પી. થી મોકલીએ છીએ, સોના
ચાંદીની પુરેપુરી ગેરંટી આપવામાં આવે છે.

નોંધી લેજો—

નરોત્તમદાસ ભાઉ ઝવેરી,

શેખમેમન સ્ટ્રીટ—મુંબઈ

લક્ષ્મી આર્ટ પ્રીટીંગ વર્ક્સ, ભાયખળા, મુંબઈ.

